

Női és férfi irodalom a befogadói sztereotípiák tükrében

Absztrakt. A tanulmány célja megvizsgálni, hogy (1) egy irodalmi szövegről egyértelműen eldönthető-e, annak szerzője milyen nemű. Feltevésünk szerint egy szöveg olvasásakor olyan társadalmi sztereotípiákra hagyatkozunk, amelyek befolyásolnak minket az adott szöveg befogadása során. Szeretnénk megtudni, hogy (2) vannak-e olyan szavak, illetve szókapcsolatok, amelyek megtévesztőek lehetnek az olvasás során, tehát, hogy létezik-e férfi vagy női nézőpont az irodalomban. Kutatásunk további célja megvizsgálni, hogy (3) van-e különbség a férfi és női olvasók megítélése között egy adott szövegről; valamint azt is, hogy (4) van-e különbség a magyar szakos és a nem magyar szakos hallgatók megítélése között egy adott szövegről. A kutatás a szlovákiai Selye János Egyetemen valósult meg.

Bevezetés

A női irodalom sokat vitatott fogalmához mind az irodalomtudományi, mind a laikus befogadói diskurzusban számos sztereotípiát kötődik. Egy szerzői név, melyhez férfi vagy női alkotót társíthatunk, lényegesen meghatározhatja a befogadó hozzáállását, különbségeket válthat ki olvasói elfogultságok és elvárások tekintetében. Másik irányból nézve kérdéses, vajon a szöveg önmagában, szerzői név nélkül tartalmaz-e olyan jegyeket, amelyek az olvasóban a szerző nemére vonatkozóan keltethetnek asszociációkat. Kutatásunk során ezeknek az olvasást befolyásoló sztereotípiáknak a részleges feltárásához próbáltunk közelebb kerülni, miközben tudatában vagyunk egy ilyen vizsgálat korlátainak is, melyek egyrészt abból adódnak, hogy a felmérés időkeretét figyelembe véve teljes művek helyett töredékekkel, kiragadott részletekkel, idézetekkel dolgoztunk, másrészt abból a szükségszerűségből, hogy az olvasói reakciók nem választhatók le a befogadó előzetes háttérismereteiről, magával hozott irodalmi műveltségéről.

Elméleti kiindulópontok

A női szerzők szövegeiről írt, női irodalomnak nevezett vagy női irodalomként megbélyegezett kötetekről szóló értékelések, recenziók számos sztereotíp jegyet társítanak a nőiséghez és annak irodalmi reprezentációihoz. Ady Endre Lesznai Anna első verskötetét „asszonykönyv”-nek nevezi, és a férfi „mássá fejlődött” önmagát véli felfedezni benne.¹ A szerzőt a „bőbeszédű, gyöngéd, öleltető” jelzőkkel illeti, a

1 Ady Endre, *Lesznai Anna versei (Hazajáró versek. Budapest, 1909, A Nyugat folyóirat kiadása)*, Huszadik Század, 1909/2, 339.

kötethez olyan szavakat, kifejezéseket társít, mint a bölcső, cirógatás, becézés.² A *verselő asszonyok* című, *Az Illés szekerén* (1908) című kötetben megjelent Ady-versben a költőnköz olyan fogalmak kötődnek, mint a „szerelem, szülés, lét és költözés”³. A korabeli kritikus a női szerzőtől a női tapasztalat kifejtését várja, negatív jegynek számít az erőltetett „férfiaskodás”; ugyanakkor az számít dicséretesnek, ha a nőiségen belül sem a megszokott középszeret képviselik, hanem egyedi a hangjuk: „Itt a bátor asszony, kinél a bátorság nem új kalap, nem hisztéria, nem furcsa parfüm, nem kedv-lohasztó férfiaskodás” – lelkendezik Lesznai *Hazajáró versek* című kötetét olvasva Ady.⁴ Ahogy a nőiséghez, úgy a „férfiaskodás” kifejezéshez is társulnak kimondatlan sztereotípiák, egy-egy kor vagy egy-egy szerző nőképe és férfiképe egymással kölcsönös összefüggésben van. Bár az irodalomról való gondolkodás keretei Lesznai Anna kora óta lényegesen megváltoztak, az Ady kritikáját megalapozó nőkép nyomai máig fellelhetők az olvasói sztereotípiákban, a befogadók viszonyulásában a női írókhoz.

A női irodalmat újabban kultúratanománi kontextusban tárgyalják, azt is tudatosítva, hogy „a nőként létezés testi, érzelmi, élettörténeti aspektusainak reflexiója egy radikálisan megnyíló mediális térben megy végbe, melyet egyszerre jellemmez a szabad véleményalkotás, a nézetek cseréjének nagy sebessége és a véleményformáló közhelyek uralma”⁵. A női irodalom fogalmát többféle irányból próbálták definiálni, a leggyakrabban a tartalom, a nézőpont, a női tapasztalat felől közelítik meg, de műfaji és stiláris szempontok is felmerülnek. Definíciók helyett nem egyszer inkább óvatos körülírásokkal találkozhatunk. Az egyik megközelítés szerint a női irodalom „tudatos szembenézés a nők helyzetével”⁶, egy másik azt hangsúlyozza, „a női szerzőket nem elsősorban biológiai nemük vagy írásmódjuk kapcsolja össze, hanem kulturális pozíciójuk, sajátos viszonyuk az irodalmi és történelmi tradíciókhoz”⁷.

A női írásmód fogalmához is több irányból lehet közelíteni. Menyhért Anna úgy határozza meg a női irodalom, női irodalmi hagyomány fogalmát, hogy definíciójába a női írásmódot is belefoglalja: „Női szerzőket nevezek így, s az általuk írt irodalmi műveket, amelyek jobbára – de nem csak – nőket érintő kérdésekkel foglalkoznak, főként női olvasókat szólítanak meg, és egy bizonyos női írásmód jellemzi őket.”⁸ A női írásmód jegyeit Diane Freedmanra és Jo Gillre hivatkozva foglalja össze, olyan jellegzetességekre utalva, mint pl. a befogadó attitűd vagy az önreflexivitás.⁹ A szakirodalom többnyire azt is konstatálja, hogy léteznek olyan stiláris jegy-

2 Uo., 340.

3 ADY Endre, *Összes versei I.*, Budapest: Szépirodalmi, 1989, 227.

4 ADY, *Lesznai Anna versei*, 340.

5 MEKIS D. János, *A modernség alternatívái – magyar női irodalom a 20. század első felében. Problémafelvetés = Nő, tükör, írás. Értelemzések a 20. század első felének női irodalmáról*, szerk. VARGA Virág – ZSÁVOLYA Zoltán, Budapest: Ráció, 2009, 12.

6 MITGUTSCH, Anna, *Mi az, hogy „női irodalom”? Magyar Lettre International*, 1997/tavaszi, 24. szám, 58.

7 BORGOS Anna – SZILÁGYI Judit, *Nőírók és írónők. Irodalmi és női szerepek a Nyugatban*, Budapest: Noran Könyvesház, 2011, 7.

8 MENYHÉRT Anna, *Női irodalmi hagyomány*, Budapest: Napvilág Kiadó, 2013, 22.

ek, melyeket nőiként aposztrofálunk, ám ezek megléte nem következik a szerző neméből. „Mondjuk, hogy Virginia Woolfe ilyen: gomolygó, asszociatív, aszimmetrikus áradás. Ezzel szemben állana a geometrikus, tolsztoji regénytér” – állapítja meg a női írásmódról Balla Zsófia, majd megállapítását nyomban el is bizonytalanítja: „De ezen princípium elgondoltán azonnal zavarba kell jönnöm: ezek szerint Rilke, Márquez, néhol az idős Arany, Joyce, Mándy női, míg Agatha Christie, Oriana Fallaci, Nemes Nagy Ágnes férfi-irodalmat művel. Van valami tehát, ami férfiasnak és nőiesnek minősül az irodalomban, de az nem a szerzők nemével azonos.”¹⁰ Zsadányi Edit kortárs írók műveit elemezve állapítja meg, hogy ezek a szövegek „nem hoznak létre új női nyelvet, *écriture féminine*-t, amely mentes volna a patriarchális beidegződésektől, viszont a meglévő irodalmi tradícióban olyan nyelvi alakzatokat részesítenek előnyben, amelyek a nemek kérdését új megvilágításba helyezik.”¹¹

A női irodalomhoz az irodalomtörténetben tipikusan nőinek tartott műfajok kötődnek. Menyhért Anna az „úgynevezett női műfajok” közé sorolja a naplót, a memoárt, az önéletrajzot, a leveleket, az érzelmes verseket, novellákat, a „sziruposnak tartott történetek”-et, s azt nehezményezi, hogy ezeket az irodalomtörténet-írás eleve marginálisakként kezeli, ebből is következik a női irodalom háttérbe szorulása.¹² Tipikus női műfajnak tartható a lányregény, melynek hősei fiatal lányok, értékrendje, kliséi pedig korfüggőek, egy-egy korszak nőképét is tükrözik. A lányregény „egy kulturális gyakorlat részeként született, létezett/létezik; döntő szerepet akart játszani a társadalmi szerepek megformálásban, és mindig is az úgynevezett női irodalom előszobája volt”.¹³

A női irodalom fogalma mellé vagy azzal szembeállítva jelenik meg a szakirodalomban a férfi irodalom kifejezés,¹⁴ miközben hangsúlyozottan ott van annak igénye, hogy a nőit is, a férfit is a maga sokszínűségében kezeljük, lássuk és láttassuk. A férfi irodalom terminus bevezetését az indokolja, hogy a női irodalom fogalma mellé vagy azzal szembe ne az általános értelemben vett irodalmat állítsuk, vagyis a női irodalmat az irodalom semlegesnek vélt kategóriája mellett vagy azon belül tárgyaljuk, miközben ezt a semleges irodalom kifejezést kimondatlanul is férfiközpontúnak gondoljuk. Menyhért Anna utal arra, hogy sikeres női szerzők gyakran tiltakoznak az ellen, hogy műveiket a női irodalom kategóriájába sorolják, s „amíg a »női« irodalommal »az« irodalmat állítjuk szembe, nem pedig a »férfi« irodalmat, addig érthető is ez a tiltakozás – valójában tehát a női írók marginalizálódása ellen.”¹⁵

9 Uo., 23.

10 BALLA Zsófia, *Női irodalom, mi az?*, Magyar Lettre International, 1997/tavaszi, 24. szám, 40.

11 ZSADÁNYI Edit, *A másik nő. A női szubjektivitás narratív alakzatai*, Budapest: Ráció, 2006, 72.

12 MENYHÉRT, *l. m.*, 20–21.

13 HORVÁTH Zsuzsa, *Az Abigél és a lányregény poétikája – retorikai játék egy műfajjal = „Nekem is csak maszkjaim voltak”. Tanulmányok Szabó Magda életművéről*, szerk. MURZSA Tímea – PAPP Ágnes Klára, Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2023, 230.

14 HORVÁTH Györgyi, *Férfi irodalom – női irodalom. Esszé a férfiaságról, a változó férfiszerepekről*, Prae, 2009. Online: <https://www.prae.hu/article/2396-ferfi-irodalom-noi-irodalom/> (Letöltés dátuma: 2023. november 5.)

15 MENYHÉRT, *l. m.*, 21–22.

Mind a női, mind a férfi irodalom fogalma összefüggésbe hozható a nőiességgel és a férfiassággal kapcsolatos általános sztereotípiákkal. A sajtóban, a tankönyvekben, de az irodalomtudományi diskurzusban is gyakran találkozhatunk azoknak a bináris oppozícióknak a lecsapódásaival, amelyek a férfiassághoz és a nőiességhez különböző fogalmakat rendelnek. Ezek az oppozíciók, amint arra Séllei Nóra is rámutat, gyakran értékítéletet is tartalmaznak: „Ha felidézünk olyan bináris ellentétpárokat, mint fej–szív, racionális–emocinális, függetlenség–függés, szellemiség–anyagiság, logika–irracionalitás, intellektus–testiség, aktivitás–passzivitás, kultúra–természet, objektivitás–szubjektivitás, transzcendencia–immanencia, és ezeknek az ellentétpároknak az elemeit hozzárendeljük a maszkulinitáshoz és femininitáshoz, akkor nem pusztán azt látjuk, hogy az ellentétpárok tagjai világosan elrendezhetőek a nemek mentén, hanem azt is, hogy az ellentétpárok világos – és a hatalmi viszonyokat leképező – értékhierarchiába rendeződnek”.¹⁶

A továbbiakban ezekhez az elméleti kiindulópontokhoz kapcsolódva egy olyan kérdőíves kutatás eredményeit mutatjuk be, mely a női és férfi irodalom fogalmát, a bináris oppozíciók és sztereotípiák működését, a női írásmód, a férfi és női nézőpont esetleges szövegbe kódoltságát a befogadók irányából vizsgálja.

A kutatás célja és a kutatási kérdések megfogalmazása

38

A kutatás célja megvizsgálni, hogy (1) egy irodalmi szövegről egyértelműen eldönthető-e, hogy annak szerzője milyen nemű. Feltevésünk szerint egy szöveg olvasása során olyan társadalmi sztereotípiákra hagyatkozunk, amelyek befolyásolnak minket az adott szöveg befogadása során. Szeretnénk megtudni, hogy (2) vannak-e olyan szavak, illetve szókapcsolatok, amelyek megtevesztőek lehetnek az olvasás során, tehát, hogy létezik-e férfi vagy női nézőpont az irodalomban. Kutatásunk további célja megvizsgálni, hogy (3) van-e különbség a férfi és női olvasók megítélése között egy adott szöveggel kapcsolatban, valamint azt is, hogy (4) van-e különbség a magyar szakos és a nem magyar szakos hallgatók megítélése között egy adott szövegre vonatkozóan.

Négy kutatási kérdést fogalmaztunk meg.

- (1) Eldönthető-e egy irodalmi szövegről, hogy annak szerzője milyen nemű?
- (2) Léteznek-e olyan szavak, illetve szókapcsolatok, amelyek – a sztereotípiákra hagyatkozva – megteveszthetik az olvasókat a szöveg szerzőjének nemét illetően?
- (3) Van-e különbség egy szöveg megítélését illetően a férfi és női olvasók között?
- (4) Van-e különbség egy szöveg megítélését illetően a magyar és a nem magyar szakos hallgatók között?

¹⁶ SÉLLEI Nóra, *Miért félünk a farkastól? Feminista irodalomszemlélet itt és most*, Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007, 25.

A kutatási minta jellemzése

A kutatás a szlovákiai Selye János Egyetemen valósult meg. A kutatásban összesen 108 hallgató vett részt. A 108 hallgató közül 82 hallgató volt magyar szakos és 26 hallgató volt nem magyar szakos. A 108 hallgató közül 79 volt nő és 29 férfi. A kutatásban résztvevők adatait az 1. táblázatban közöljük.

1. táblázat: A kutatásban résztvevők adatai

	férfi	nő	összesen
magyar szakos	19	63	82
nem magyar szakos	10	16	26
összesen	29	79	108

A kutatás módszerének ismertetése

A kutatás a kérdőíves módszer segítségével zajlott. A hallgatók a kérdőíveket papíralapon töltötték ki, majd a kérdésekre kapott válaszokat számítógépben rögzítettük. A kutatási mintát a Selye János Egyetem tanárszakos hallgatói alkották. Hasonlóan más kvalitatív kutatási módszerekhez, a kérdőíves felmérésünk célja a feltárás, a megértés és a megismerés volt. A kérdőív tíz szöveget tartalmazott, melyekről az olvasást követően a hallgatóknak el kellett dönteniük, hogy a szerző férfi-e vagy nő. Ezen felül választásukat meg is indokolhatták saját szavaikkal, vagy a szövegben aláhúzhatták azt a szót vagy kifejezést, amelyek miatt gondolták, hogy az adott irodalmi szöveget férfi vagy nő írta. A művek kiválasztásánál elsődleges szempont volt, hogy olyan részleteket válasszunk, melyek nem sugallnak helyes választ első olvasásra a kitöltők számára, valamint hogy a kiválasztott részletek ne tartalmazzanak olyan információt, melyből a kitöltők rögtön rájönnek a kiválasztott részletek eredeti művének címére (például a főszereplő neve: Vitay Georgina). A kérdőív a következő tíz irodalmi műből tartalmazott egy-egy részletet:

- Szabó Magda: Abigél (1970)
- Szabó Magda: Az ajtó (1987)
- Esterházy Péter: Csokonai Lili: Tizenhét hattyúk (1987)
- Szerb Antal: Utas és holdvilág (1937)
- Kafka Margit: Színek és évek (1912)
- Agatha Christie: Gyilkosság az Orient expresszen (1934)
- Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül (1936)
- Kosztolányi Dezső: Édes Anna (1926)
- Lev Tolsztoj: Anna Karenina (1877)
- Ottlik Géza: Iskola a határon (1959)

A kutatás eredményeinek bemutatása

Mind a 108 kitöltő eldöntötte, hogy a tíz irodalmi szöveget milyen nemű író írhatta. Ezen adatokat a második táblázatban közöljük.

2. táblázat: A kérdőívet kitöltő hallgatók válaszainak összegzése

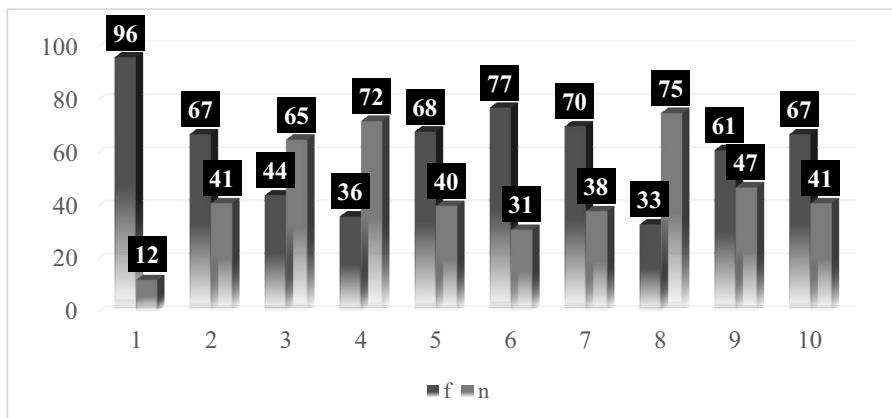
A bekezdés sorszáma	A bekezdés írójának neme	férfi		nő		összesen	összesen
		magyar szakos	nem magyar szakos	magyar szakos	nem magyar szakos		
1	férfi író	17	8	57	14	96	108
	női író	2	2	6	2	12	
2	férfi író	5	4	50	8	67	108
	női író	14	6	13	8	41	
3	férfi író	5	8	27	4	44	108
	női író	14	2	36	12	64	
4	férfi író	6	2	26	2	36	108
	női író	13	8	37	14	72	
5	férfi író	13	2	41	12	68	108
	női író	6	8	22	4	40	
6	férfi író	15	8	40	14	77	108
	női író	4	2	23	2	31	
7	férfi író	13	8	43	6	70	108
	női író	6	2	20	10	38	
8	férfi író	9	2	22	0	33	108
	női író	10	8	41	16	75	
9	férfi író	8	6	33	14	61	108
	női író	11	4	30	2	47	
10	férfi író	13	8	36	10	67	108
	női író	6	2	27	6	41	

40

A 2. táblázatból láthatjuk a kérdőívet kitöltő hallgatók nemi eloszlását, s azt, hogy magyar szakosok-e; illetve, hogy melyik kérdésre miként válaszoltak. Az első bekezdés Szabó Magda *Abigél* című regényének egy részletét tartalmazta, melyről a kérdőívet kitöltő hallgatók 89%-a (12 fő) gondolta azt, hogy a részlet egy férfi író tollából származik.

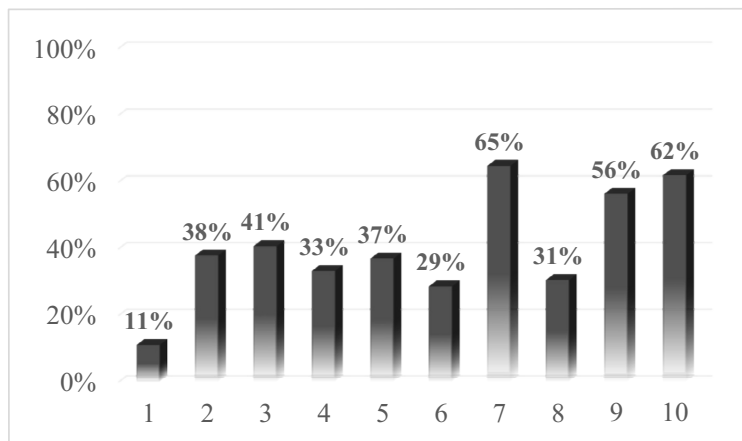
Az 1. ábra segítségével azt szemléltetjük, hogy melyik szövegrészletre milyen válaszok érkeztek a hallgatóktól. Az oszloppárok bal oldalai azon válaszokat szemléltetik, amelyek szerint az adott szövegrészlet férfi szerzők tollából származnak, míg a jobb oldali oszlopok a női szerzők tollából származó szövegrészleteket jelentik. Láthatjuk például, hogy az ötödik szövegrészlet 68 hallgató szerint származik férfi szerzőtől, míg 40 hallgató szerint származik női szerzőtől.

1. ábra: A hallgatók által érkezett válaszok

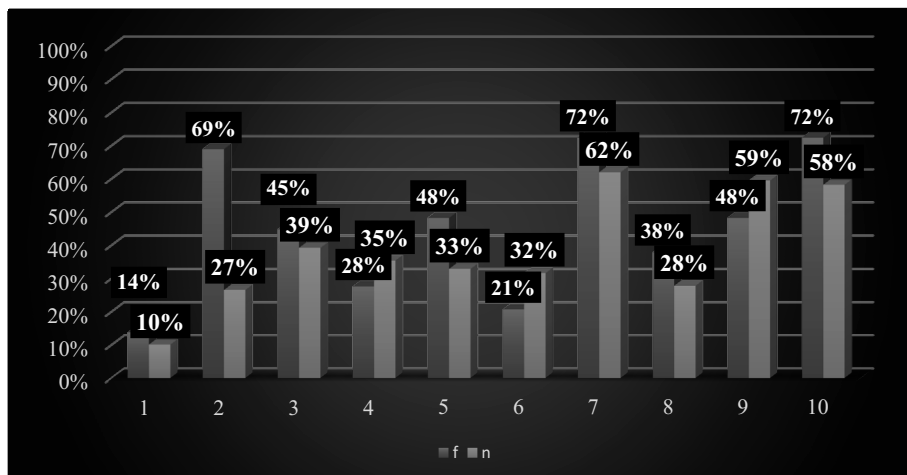
A 2. ábra segítségével láthatjuk, hogy a kérdőívet kitöltő 108 hallgató hány százaléka találta el a tíz szövegrészlet szerzőjének a nemét. A legkevesebben az első részletet tippelték meg helyesen (11%), míg a legtöbben a hetedik részletet (65%). Ennek tükrében elmondható, hogy a legtöbbször által eltalált szövegrészlet esetében sem éri el a teljes kitöltők kétharmadát a helyes választás. A tíz szövegrészlet szerzőjének nemét a kitöltők 40%-a nevezte meg helyesen.

2. ábra: A helyes válaszok száma %-ban kifejezve

A 3. ábra mutatja be a helyes válaszok eloszlását százalékban a kérdőívet kitöltő hallgatók nemi eloszlása függvényében. Láthatjuk például, hogy a második szövegrészletet illetően a kérdőívet kitöltő férfiak 69%-a találta el a szövegrészlet szerzőjének nemét (20 fő), míg a kérdőívet kitöltő nőknél ez csak 27% (21 fő). A kérdőívet kitöltő férfi hallgatók összes válaszában a helyesség 46%, míg a kérdőívet kitöltő női hallgatók összes válaszában a helyesség 38%.

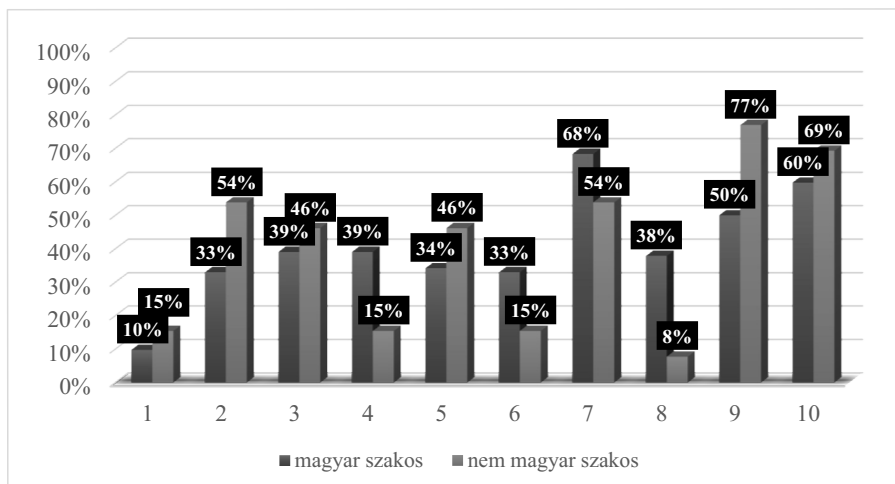
3. ábra: A helyes válaszok eloszlása a kitöltők nemének eloszlásának függvényében

A 4. ábra mutatja be a helyes válaszok eloszlását százalékban a kérdőívet kitöltő hallgatók tanulmányi szakjának eloszlásának függvényében. Láthatjuk például a hetedik szövegrészletet illetően, hogy a kérdőívet kitöltő magyar szakos hallgatók 68%-a találta el a szövegrészlet szerzőjének nemét (56 fő), míg a kérdőívet kitöltő nőknél ez csak 54% (14 fő).

42 A kérdőívet kitöltő magyar szakos hallgatók összes válaszában a helyesség 40%, épp úgy, mint a kérdőívet kitöltő nem magyar szakos hallgatók összes válaszában a helyesség.

4. ábra: A helyes válaszok eloszlása a kitöltők szakjának eloszlásának függvényében

A tanulmányban arra is kerestük a választ, hogy melyek azok a szavak, érzések, illetve szókapcsolatok, amelyek miatt a válaszadók az egyik vagy másik nem mellett döntöttek a szövegrészletek olvasását követően. A tíz szövegrészletre összesen 253

magyarázat érkezett a 108 kérdőívet kitöltő hallgatótól. A 3. táblázatban láthatjuk, hogy hány hallgató fűzött válaszához valamilyen magyarázatot. 37 olyan hallgató volt (26 nő és 11 férfi), aki egyetlen válaszát sem indokolta meg, míg 3 hallgató (2 nő és 1 férfi) mind a 10 szövegrészlethez fűzött valamilyen magyarázatot. A férfi kitöltők 38, míg a női kitöltők 33%-a nem fűzött egy véleményt/indoklást sem egyik szövegrészlethez sem.

3. táblázat: A magyarázatok számának eloszlása a hallgatók száma szerint

A magyarázatok száma	Hallgatók száma
0	37
1	22
2	11
3	7
4	9
5	4
6	7
7	4
8	4
9	0
10	3
összesen:	108

43

A 4. táblázatból azt láthatjuk, hogy mely szövegrészletekhez érkezett a legtöbb, illetve legkevesebb magyarázat. A legtöbb magyarázat (62) az első szövegrészlethez érkezett (Szabó Magda: *Abigél*), míg a legkevesebb (11) a hetedik (Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül*) és a tizedik (Ottlik Géza: *Iskola a határon*) szövegrészlethez.

4. táblázat: A magyarázatok számának eloszlása a szövegrészletek szerint

A szövegrészlet sorszáma	A magyarázatok száma
1	62
2	40
3	33
4	28
5	20
6	17
7	11
8	17
9	14
10	11
összesen:	253

Az első szövegrészlettel kapcsolatban (Szabó Magda: *Abigél*) 62 magyarázat érkezett. A 62 véleményt formáló hallgató közül 6 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 56 férfi íróra tippelt. A 6 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (1 fő) az életet jobban értékeli, mint a háborús célokat; (1 fő) már nem akarja a harcokat; (4 fő) lágyabb fogalmazás. Az 56 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (34 fő) háború/háborús téma; (4 fő) a nők nem írnak a háborúkról; (12 fő) katona írta; (4 fő) a nyelvezete miatt – nyers és egyszerű; (1 fő) realisan látja a dolgokat; (1 fő) politikus beszéd.

A második szövegrészlettel kapcsolatban (Szabó Magda: *Az ajtó*) 40 magyarázat érkezett. A 40 véleményt formáló hallgató közül 29 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 11 férfi íróra tippelt. A 29 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (10 fő) „engem szédít” – a férfiak szokták szédíteni a nőket; (4 fő) templomba járás; (3 fő) a nőket jobban érdekli a gyermekeik jövője; (3 fő) érzékeny; (1 fő) jótékonykodás; (1 fő) lelkezés; (2 fő) törődést sugall; (2 fő) mintha egy anya beszélne; (1 fő) talán Szabó Magda; (2 fő) udvarlásra céloz, amire a nők szoktak célozgatni. A 11 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (5 fő) a politika a férfiakhoz áll közelebb; (4 fő) háborús téma; (2 fő) durva kifejezések.

A harmadik szövegrészlettel kapcsolatban (Esterházy Péter: *Csokonai Lili: Tizenhét hattyúk*) 33 magyarázat érkezett. A 33 véleményt formáló hallgató közül 21 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 12 férfi íróra tippelt. A 21 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (6 fő) gyermekről szól az írás; (6 fő) ezek egy anya szavai lehetnek; (4 fő) érzelmes megnyilvánulás; (2 fő) egy nő ismeri leginkább gyermekét; (1 fő) vánkös; (3 fő) ez egy óvónő írása. A 12 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (5 fő) durva, kemény szavak; (2 fő) túl tárgyilagos; (2 fő) régebbi nyelvezet, nem sok ilyen női írás maradt fent; (2 fő) könnyen ismerkedik.

A negyedik szövegrészlettel kapcsolatban (Szerb Antal: *Utas és holdvilág*) 28 magyarázat érkezett. A 28 véleményt formáló hallgató közül 21 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 7 férfi íróra tippelt. A 21 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (5 fő) túl részletes az érzelmek leírása; (7 fő) a szerelem mint téma; (2 fő) lírikus megfogalmazás; (2 fő) a nők hajlamosabbak a bőbeszédűsége; (1 fő) a nőknek sokszor vannak téves elképzelései a szerelemről; (3 fő) részletességre törekvés; (1 fő) olyan, mint a pletyka. A 7 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (3 fő) ez túl érzelmes egy férfinak; (2 fő) egy nő másként fogalmazna; (1 fő) nincs tisztában az érzelmeivel; (1 fő) megosztja a szerelmi életét mással.

Az ötödik szövegrészlettel kapcsolatban (Kafka Margit: *Színek és évek*) 20 magyarázat érkezett. A 20 véleményt formáló hallgató közül 10 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, és szintén 10 hallgató tippelt férfi íróra. A 10 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (7 fő) „suttogva beszél” – idézet a szövegből; (3 fő) családi konfliktus: női téma. A 10 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (3 fő) túlságosan is nyers; (1 fő) felszínes leírása az embernek; (1 fő) az öreg szót a férfiak használják inkább; (1 fő) kártyabarlang; (4 fő) az (őrült) orgia szó a szövegben inkább férfiakra jellemző.

A hatodik szövegrészlettel kapcsolatban (Agatha Christie: *Gyilkosság az Orient expresszen*, ford. Katona Tamás) 17 magyarázat érkezett. A 17 véleményt formáló hallgató közül 2 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 15 hallgató tippelt férfi íróra. A 2 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (1 fő) túlgondolás; (1 fő) Agatha Christie stílusa jut róla eszembe. A 15 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (3 fő) gyermekrabló banda; (1 fő) óriási vagyon; (3 fő) tárgyilagos, érzelem- és elfogultságmentes; (2 fő) empátia hiánya; (1 fő) egy nő érzelmesebben beszélne egy gyilkosságról; (2 fő) bűnügyi regényeket általában férfiak írtak; (1 fő) rémlik egy regényből; (1 fő) férfira jellemző, hogy milyen lenne gengszterként élni; (1 fő) rendőrségi feljegyzés.

A hetedik szövegrészlettel kapcsolatban (Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül*) 11 magyarázat érkezett. A 11 véleményt formáló hallgató közül 5 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 6 hallgató tippelt férfi íróra. Az 5 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (2 fő) érzelmek részletes leírása; (1 fő) ilyen bonyolult dolgokon nem gondolkodnak a férfiak; (1 fő) tudományos témáról érzelmekkel beszél; (1 fő) szójáték – női jelleg. A 6 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (2 fő) tudományos; (1 fő) a szerelem mint indulat; (1 fő) egy nő kimondaná a szerelmet; (2 fő) férfira jellemző gondolatmenet.

A nyolcadik szövegrészlettel kapcsolatban (Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*) 17 magyarázat érkezett. A 17 véleményt formáló hallgató közül 14 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 3 hallgató tippelt férfi íróra. Az 14 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (5 fő) „galambszürke ruha”; (6 fő) „divatlap-figura”; (2 fő) feleség vagy barátnő írhatta; (1 fő) egy férfi egy másik férfi társát ritkán jellemzi ilyen szavakkal. A 3 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (3 fő) nyakkendő: férfi jelleg.

A kilencedik szövegrészlettel kapcsolatban (Lev Tolsztoj: *Anna Karenina*, ford. Németh László) 14 magyarázat érkezett. A 14 véleményt formáló hallgató közül 6 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 8 hallgató tippelt férfi íróra. A 6 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (3 fő) érzelmekkel fűtött leírás; (1 fő) szenvedélyes; (1 fő) nagyon érzéki; (1 fő) romantikusan erotikus. A 8 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (2 fő) tárgyilagos; (1 fő) erőszakos; (2 fő) bűnügyi; (2 fő) „rángatja, vagdalja”; (1 fő) egy megtört férfi szavai ezek.

A tizedik szövegrészlettel kapcsolatban (Ottlik Géza: *Iskola a határon*) 11 magyarázat érkezett. A 11 véleményt formáló hallgató közül 4 gondolta, hogy ez a szövegrészlet női írótól származik, míg 7 hallgató tippelt férfi íróra. Az 4 női íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (2 fő) érzelmekkel fűtött leírás; (1 fő) lélek – nőies; (1 fő) egy nő ír az elnyomásról. A 7 férfi íróra tippelő hallgató a következőkkel indokolta választását: (2 fő) egoista; (2 fő) „szökevény”; (2 fő) analitikus; (1 fő) fennkölt.

A kérdőívek kitöltői a tíz szövegrészlettel kapcsolatban összesen 119 olyan jellegzetességet adtak meg, melyek alapján női írók vizionálnak az adott szövegrészletek mögé, míg 134 olyan jellegzetességet tüntettek fel, melyek alapján férfi írók vizionálnak az adott szövegrészletek mögé. A 119 nőinek tartott jellegzetesség közül

tában megállapíthatjuk, hogy a háború, a katona, a nyers és egyszerű szavak egyértelműen férfi jellegzetességek, míg az érzelmek, gyermek, szerelem és lágy fogalmazás egyértelműen női jellegzetességek a kitöltők szerint.

A harmadik kutatási kérdés révén arra szeretnénk volna választ kapni, hogy van-e különbség egy szöveg megítélését illetően a férfi és női olvasók között. A 3. ábra láthatóvá teszi a helyes válaszok eloszlását százalékban a kérdőívet kitöltő hallgatók nemi eloszlása függvényében. Megállapíthatjuk, hogy a kérdőívet kitöltő férfi hallgatók összes válaszában a helyesség 46%, míg a kérdőívet kitöltő női hallgatók összes válaszában a helyesség 38%. Ezek alapján elmondható, hogy a vizsgált mintában a férfi kitöltők 12%-kal több esetben tippeltek meg helyesen a szövegrészlet írójának nemét, mint a női kitöltők. Mind a férfi, mind a női kitöltők a férfi szerzők esetében tippeltek sikeresebben, nem tudunk tehát összefüggést felállítani a kitöltők neme és a helyesen megtippelt művek szerzőjének neme között. Nincs szó tehát arról, hogy a kitöltők a saját nemükkel egyező szerzők esetében tippeltek volna sikeresebben.

A negyedik kutatási kérdés által arra szeretnénk volna választ kapni, hogy van-e különbség egy szöveg megítélését illetően a magyar és a nem magyar szakos hallgatók között. A 4. ábrán láthatjuk a helyes válaszok eloszlását százalékban a kérdőívet kitöltő hallgatók tanulmányi szakja eloszlásának függvényében. A kérdőívet kitöltő magyar szakos hallgatók összes válaszában a helyesség 40%, épp úgy, mint a kérdőívet kitöltő nem magyar szakos hallgatók összes válaszában a helyesség. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy a vizsgált mintában nincs eltérés a magyar és nem magyar szakos hallgatók esetében.

Konklúzió

A női irodalom elméletéből kiinduló gyakorlati kutatás fő célja annak a kérdésnek az árnyalása volt, vajon a szöveg önmagában, szerzői név nélkül tartalmaz-e olyan jegyeket, amelyek az olvasóban a szerző nemére vonatkozóan kelthetnek asszociációkat. A befogadók viszonyulását felmérő vizsgálat eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy a kérdőívben megadott szövegrészletek nem tartalmaztak egyértelmű fogódzókat azzal kapcsolatban, hogy az adott szöveg szerzője milyen nemű, a kérdőívek kitöltőinek válasza azt bizonyítja, hogy ezt egy irodalmi szövegről olvasás közben nem tudjuk egyértelműen eldönteni. Ugyanakkor a szövegek férfi vagy női szerzőkhöz társítása a befogadók részéről nem esetleges, hanem a férfiaságról és a nőiségről előzetesen rögzült sztereotípiák mentén történik. Az indoklásokban a kérdőívek kitöltői többnyire tematikus vagy szókincsbeli jegyekre hivatkoztak, ezekből kiindulva döntöttek az adott szövegrészlet szerzőjének nemét illetően. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy nincs lényeges különbség a férfi és női olvasók, illetve a magyar és a nem magyar szakos hallgatók befogadói hozzáállásában, s nem bizonyítható a női írásmód, illetve a férfi és női nézőpont szövegbe kódoltsága sem; az azonban bizonyítást nyert, hogy a bináris oppozíciók és sztereotípiák egyértelműen befolyásolják a befogadók hozzáállását, az olvasók egyes jelenségeket férfiasnak, másokat nőiesnek minősítenek, s ezeket társítják a női és férfi irodalom fogalmához.

Irodalom

- ADY Endre, *Lesznai Anna versei (Hazajáró versek. Budapest, 1909, A Nyugat folyóirat kiadása)*, Huszadik Század, 1909/2., 339–340.
- ADY Endre, *Összes versei I.*, Budapest: Szépirodalmi, 1989.
- BALLA Zsófia, *Női irodalom, mi az?*, Magyar Lettre International, 1997/tavaszi, 24. szám, 39–40.
- BORGOS Anna – SZILÁGYI Judit, *Nőírók és író nők. Irodalmi és női szerepek a Nyugatban*, Budapest: Noran Könyvesház, 2011.
- HORVÁTH Györgyi, *Férfi irodalom – női irodalom. Esszé a férfiasságról, a változó férfiszerepekről*, Prae, 2009. Online: <https://www.prae.hu/article/2396-ferfi-irodalom-noi-irodalom/> (Letöltés ideje: 2023. november 5.)
- HORVÁTH Zsuzsa, *Az Abigél és a lányregény poétikája – retorikai játék egy műfajjal = „Nekem is csak maszkiak voltak”*. *Tanulmányok Szabó Magda életművéről*, szerk. MURZSA Tímea – PAPP Ágnes Klára, Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2023, 225–238.
- MEKIS D. János, *A modernség alternatívái – magyar női irodalom a 20. század első felében*. *Problémafelvetés = Nő, tükör, írás. Értelemzések a 20. század első felének női irodalmáról*, szerk. VARGA Virág – ZSÁVOLYA Zoltán, Budapest: Ráció, 2009, 11–17.
- MENYHÉRT Anna, *Női irodalmi hagyomány*, Budapest: Napvilág Kiadó, 2013.
- MITGUTSCH, Anna, *Mi az, hogy „női irodalom”?* Magyar Lettre International, 1997/tavaszi, 24. szám, 55–58.
- SÉLLEI Nóra, *Miért félünk a farkastól? Feminista irodalomszemlélet itt és most*, Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007.
- ZSADÁNYI Edit, *A másik nő. A női szubjektivitás narratív alakzatai*, Budapest: Ráció, 2006.

Women's and Men's Literature in the Light of Reception Stereotypes

Abstract. The aim of the study is to examine whether (1) a literary text can be unambiguously identified as to the gender of its author. In our opinion, when reading a text, we rely on social stereotypes that influence us when reading that text. We would like to find out (2) whether there are words or word combinations that can be misleading when reading, i.e. whether there is a male or female perspective in literature. A further aim of our research is to investigate (3) whether there is a difference between male and female readers' perceptions of a text, and (4) whether there is a difference between Hungarian majors' and non-Hungarian majors' perceptions of a text. The research was carried out at J. Selye University in Slovakia.

Keywords: literature, stereotypes, female perspective, male perspective, questionnaire survey

Szabó L. Dávid, doktorandusz
Selye János Egyetem, Komárom
122875@student.ujs.sk

Polgár Anikó, habilitált docens
Selye János Egyetem, Komárom
polgara@ujs.sk